BUGUNGI TALABA – ERTANGI INNOVATOR: IJTIMOIY KREATIVLIK TA'LIM SIFATINI BELGILAYDI

Ergasheva Mo'tabar Ilhamovna
ilhamovnam1006@gmail.com

Annotatsiya: *Tezisda ijtimoiy kreativlik tushunchasi, uning psixologik asoslari, oliy ta'limdagi o'rni va talaba shaxsini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Tibbiyot yo'nalishidagi talabalar misolida ijtimoiy kreativlikni rivojlantiruvchi omillar (ichki motivatsiya, emotsional intellekt, erkin fikrlash muhiti, interaktiv ta'lim metodlari) tahlil qilingan. Shuningdek, kreativlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlar, uning to'siqlari hamda kreativ fikrlash va ijtimoiy faollikning jamiyat taraqqiyotidagi roli ko'rsatib berilgan.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy kreativlik, oliy ta'lim, tibbiyot ta'limi, divergent fikrlash, ichki motivatsiya, emotsional intellekt, empatiya, interaktiv metodlar, muammoli o'qitish, innovatsiya, ijodkorlik va hk.*

Bugungi globallashuv davrida oliy ta'lim shunchaki bilim berish bilan cheklanmaydi. U shaxsning kreativ fikrlash qobiliyatini, ijtimoiy faolligini va yangicha yechimlar ishlab chiqarish salohiyatini shakllantirish maydoniga aylanmoqda. Texnologiyalar tez almashayotgan, kasblar mazmuni o'zgarayotgan sharoitda tayyor bilimni yod olgan mutaxassisga emas, o'rgangan bilimini yangi vaziyatda qo'llay oladigan mutaxassisga ehtiyoj ortib bormoqda. Shu sababli kreativlik bugun kritik fikrlash, muloqot va hamkorlik bilan bir qatorda XXI asr ko'nikmalarining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Kreativlik tushunchasi psixologiyada ko'pincha ikki mezon asosida ta'riflanadi: g'oya yoki mahsulotning yangiligi (originalligi) hamda uning muayyan vaziyatda samarali, ya'ni foydali bo'lishi [1]. Bu ta'rifga ko'ra, faqat g'ayrioddiy, ammo amaliy ahamiyatga ega bo'lmagan g'oya to'laqonli ijodiy natija hisoblanmaydi.

Psixologiya fanida kreativlik tadqiqotlarining asosi J. Gilford tomonidan qo'yilgan bo'lib, u ijodiy fikrlashning markaziy mexanizmi sifatida divergent fikrlashni, ya'ni bir masala bo'yicha bir necha xil yechim taklif qila olish qobiliyatini ajratib ko'rsatgan [2]. E. Torrens esa kreativlikni o'lchash uchun keng tarqalgan testlar ishlab chiqib, ijodiy fikrlashni to'rtta ko'rsatkich: ravonlik (g'oyalar soni),

moslashuvchanlik (turli yo‘nalishlarda fikrlay olish), originallik (g‘oyaning noyobligi) va puxtalik (g‘oyani tafsilotlari bilan rivojlantirish) orqali baholagan [3]. T. Amabile ijodiy faoliyatni uch omilning o‘zaro ta’siri natijasi deb hisoblaydi: sohaga oid bilim, ijodiy fikrlash ko‘nikmalari va ichki motivatsiya [4]. M. Chiksentmixayi esa kreativlikni yakka shaxsning xususiyati sifatida emas, balki shaxs, bilim sohasi va shu sohada yangilikni baholovchi mutaxassislar jamoasi o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir natijasi sifatida tushuntiradi [5]. Bu yondashuv kreativlikning ijtimoiy tabiatini ko‘rsatadi. L. S. Vigotskiy esa tasavvur va ijodkorlik shaxsning to‘plagan tajribasi bilan bog‘liqligini, inson tajribasi qanchalik boy bo‘lsa, tasavvur uchun material shunchalik ko‘p bo‘lishini ta’kidlagan [6].

Ijtimoiy kreativlik shu yondashuvlarning davomi bo‘lib, shaxsning ijtimoiy muhitda, odamlar bilan muloqot va hamkorlik jarayonida yangi, noodatiy va samarali yechimlar topish qobiliyatini anglatadi. Yakka tartibdagi ijodiy qobiliyatdan farqli ravishda, ijtimoiy kreativlikda boshqalarning fikrini tinglash, turli qarashlarni uyg‘unlashtirish va jamoaning umumiy maqsadi yo‘lida g‘oyalarni birgalikda rivojlantirish asosiy o‘rin tutadi.

Tibbiyot sohasida tahsil olayotgan talabalar uchun ijtimoiy kreativlik ayniqsa muhim. Zamonaviy shifokor nafaqat tashxis qo‘yuvchi mutaxassis, balki murakkab vaziyatlarda tez, noodatiy va samarali qaror qabul qila oladigan, bemor bilan til topisha oladigan, jamoada ishlay biladigan shaxs bo‘lishi lozim. Har bir bemor, har bir klinik holat o‘ziga xos bo‘lgani uchun standart ko‘rsatmalar bilan birga moslashuvchan fikrlash ham talab etiladi. Shifokor faoliyatida ma’lumotlar yetarli bo‘lmagan, vaqt cheklangan, bemor va uning yaqinlari bilan murakkab muloqot yoki axloqiy tanlov talab qilinadigan vaziyatlar tez-tez uchraydi. Bunday sharoitda faqat yodlangan algoritmlarga tayanish yetarli bo‘lmaydi. Shuningdek, bemorga tashxis va davolash rejasini tushunarli tilda yetkazish, uni davolashda ishtirok etishga undash ham ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Bunda emotsional intellekt, ya’ni o‘z his-tuyg‘ularini va boshqalarning hissiyotini anglash hamda boshqarish qobiliyati muhim o‘rin tutadi [7]. Tadqiqotlarda tibbiyot talabalarida empatiya darajasining o‘qish davomida, xususan, klinik tayyorgarlik boshlanadigan uchinchi o‘quv yilida pasayishi kuzatilgani qayd etilgan [8]. Bu holat ta’lim jarayonida ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni maxsus va izchil rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Toshkent davlat tibbiyot universitetidagi kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, talabalarda ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishning eng muhim omillari quyidagilardir:

1. **Ichki motivatsiya.** Talaba o‘z kasbiga chin dildan qiziqsa, yangi g‘oya ilgari surish va muammoga ijodiy yondashish jarayoni samaraliroq kechadi. Bu, o‘z-o‘zini belgilash nazariyasiga ko‘ra, mustaqillik, o‘z qobiliyatiga ishonch va boshqalar bilan bog‘liqlik ehtiyojlari qondirilganda mustahkamlanadi [9]. Aksincha, faqat baho yoki tashqi bosimga asoslangan o‘qish ijodiy faollikni susaytirishi mumkin.

2. **Emotsional intellekt.** Hamkasblar va bemorlar bilan muloqotda empatiya, o‘zini boshqarish va ijtimoiy sezgirlik ijodiy hamkorlikning asosini tashkil etadi. O‘z hissiyotini boshqara oladigan talaba tanqidga xotirjam munosabat bildiradi, bahsli vaziyatda ham muloqotni davom ettira oladi va jamoadagi boshqa a’zolarning fikriga ochiq bo‘ladi.

3. **Erkin fikrlash muhiti.** Talaba xato qilishdan qo‘rqmaydigan, o‘z fikrini bildirish va tanqidiy muhokama qilish mumkin bo‘lgan muhit kreativlikni faollashtiradi. Bunda o‘qituvchi bilim beruvchi hokimdan ko‘ra, fikrlashni yo‘naltiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi hamkor sifatida namoyon bo‘lishi muhimdir.

4. **Interaktiv ta’lim metodlari.** Guruhli ishlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va amaliy mashg‘ulotlar talabalarni mustaqil fikrlashga, yangicha g‘oyalarni ilgari surishga undaydi. Klinik holatlar (keys) tahlili, rolli o‘yinlar va simulyatsion mashg‘ulotlar talabaga real vaziyatga yaqin sharoitda xatoga yo‘l qo‘yib, undan xulosa chiqarish imkonini beradi.

Bu omillar bir-biridan ajralgan holda emas, o‘zaro uzviy bog‘liq holda ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, interaktiv metodlar faqat erkin fikrlash muhiti mavjud bo‘lgandagina samara beradi, ichki motivatsiya esa talaba o‘z ishining natijasini ko‘rganda yanada kuchayadi. Emotsional intellekt rivojlangan talaba guruhli ishda ham faolroq, ham foydaliroq ishtirok etadi, o‘z navbatida muvaffaqiyatli hamkorlik tajribasi uning o‘ziga ishonchini oshiradi. Shu sababli ta’lim sifatini baholashda talabaning o‘zlashtirgan bilim hajmi bilan birga uning mustaqil fikrlash, muloqot qilish va muammoga ijodiy yondashish ko‘nikmalarini ham hisobga olish maqsadga muvofiq.

Amaliyotda ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishga bir qator pedagogik shart-sharoitlar xizmat qiladi. Birinchidan, o‘quv mashg‘ulotlarida tayyor javobga emas, bir necha yechimga ega bo‘lgan ochiq savollar va klinik holatlardan foydalanish divergent fikrlashni rag‘batlantiradi. Ikkinchidan, kichik guruhlarda ishlash, tengdoshlar bilan o‘zaro o‘qitish va birgalikda loyiha tayyorlash talabalarda hamkorlik va mas’uliyat ko‘nikmalarini shakllantiradi. Uchinchidan, o‘z faoliyatini tahlil qilish (refleksiya) va o‘qituvchidan konstruktiv fikr-mulohaza olish talabaga o‘z kuchli va zaif tomonlarini anglash imkonini beradi. To‘rtinchidan, ijtimoiy loyihalar, sog‘lom turmush tarzini

targ‘ib qilish tadbirlari va jamoatchilik oldidagi chiqishlar talabani real ijtimoiy muhit bilan bog‘laydi hamda uning tashabbuskorligini oshiradi.

Shu bilan birga, kreativlik rivojlanishiga to‘sqinlik qiluvchi omillarni ham inobatga olish lozim. Ularga o‘quv dasturining haddan tashqari yuklanganligi, baholashning asosan yodlangan ma’lumotni qayta ishlab berishga yo‘naltirilganligi, xato qilishdan qo‘rqish, o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi haddan ortiq rasmiy munosabatlar kiradi. Bunday sharoitda talaba xavfsiz, ammo o‘zgarmas yo‘ldan borishni afzal ko‘radi va yangi g‘oyalarni ilgari surishdan tiyiladi. Demak, kreativlikni rivojlantirish faqat alohida mashg‘ulotlar masalasi emas, balki butun ta’lim muhitini, baholash tizimi va o‘qituvchi-talaba munosabatlarini qayta ko‘rib chiqishni talab etadi.

Kreativlikning ahamiyati faqat ta’lim doirasi bilan cheklanmaydi. Innovatsiyalar, ilmiy kashfiyotlar, yangi texnologiyalar va ijtimoiy loyihalar kreativ yondashuv natijasidir. Tibbiyotda ham yangi davolash usullari, tashxis qo‘yish vositalari, sog‘liqni saqlashni tashkil etish shakllari va aholi o‘rtasida profilaktika ishlarini olib borishning yangicha yondashuvlari ijodiy izlanish samarasi sifatida vujudga keladi. Ijtimoiy faol va kreativ fikrlovchi talaba kelajakda o‘z sohasida yangiliklar yaratuvchi, jamiyat muammolariga amaliy yechim topuvchi mutaxassisga aylanadi. Kreativlik har bir insonda mavjud bo‘lishi mumkin bo‘lgan va muntazam rivojlantirilishi zarur bo‘lgan qobiliyat bo‘lgani uchun uni shakllantirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biridir [5].

Xulosa: Mazkur Tezisda ijtimoiy kreativlik tushunchasi oliy ta’lim, xususan, tibbiyot ta’limi nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Aniqlandiki, bugungi talaba ertangi kunning yaratuvchisi bo‘lib, uning kreativ fikrlashi, ijtimoiy faolligi va yangilikka intilishi jamiyat rivojining asosiy harakatlantiruvchi kuchidir. Ichki motivatsiya, emotsional intellekt, erkin fikrlash muhiti va interaktiv ta’lim metodlari ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishning asosiy shartlari ekanligi ko‘rsatib berildi. Shuningdek, muammoli vaziyatlar tahlili, hamkorlikda ishlash, refleksiya va ijtimoiy loyihalar kreativlikni rivojlantiruvchi samarali vositalar ekani, yuklamaning haddan ziyodligi va faqat yodlashga asoslangan baholash esa uning to‘siqlari ekani aniqlandi. Shu bois ta’lim tizimida ijtimoiy kreativlikni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish bugunning ham, kelajakning ham muhim talabidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Runco, M. A., Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24(1), 92–96.

2. Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5(9), 444–454.

3. Torrance, E. P. (1974). *Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual*. Lexington: Ginn and Company.

4. Amabile, T. M. (1996). *Creativity in Context*. Boulder: Westview Press.

5. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: HarperCollins.

6. Vygotsky, L. S. (2004). Imagination and creativity in childhood. *Journal of Russian and East European Psychology*, 42(1), 7–97.

7. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books.

8. Hojat, M., Vergare, M. J., Maxwell, K., et al. (2009). The devil is in the third year: a longitudinal study of erosion of empathy in medical school. *Academic Medicine*, 84(9), 1182–1191.

9. Ryan, R. M., Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.